

The Impact of Corruption Control and Political Stability on Tourism (GMM Approach)

Mehdi Shirafkan Iamsu^{1*}, Jafar Ghaderi²

¹ Assistant Professor, Department of Economics, Chabahar Maritim University, Chabahar, Iran

² Associate Professor, Department of Economics, Shiraz University, Shiraz, Iran

Abstract: Nowadays, tourism is one of the pioneers of the world economy because of its many backward and forward linkages with other economic sectors. Meanwhile, the development of tourism requires the fulfillment of preconditions one of them is security. Therefore, the purpose of this study is to investigate the effect of political stability and corruption control on tourism. To achieve the purpose of this study, the dynamic panel data (GMM) method has been used for 128 countries in the period 2002 to 2018. The results of the study show that the lag of arrival tourists to the countries variable is positive in all the studied countries, developed and developing countries. Also, the coefficient of political stability and control of corruption indicators were positive and significant. These results showed that political stability and strong bureaucracy lead to better management in the economic and political environments and international tensions to be minimized. Such environments will be desirable destinations for tourists. Also, in countries that have strong international linkage and trade and take the control corruption program seriously and implement it, the possibility of tourists entering them is higher, and tourists are more likely to choose these countries as tourist destinations. According to the results, it is suggested that countries implement policies and programs to promote political stability and control corruption. Countries with lower GDP per capita can help their tourism boom by increasing investment in tourism (higher than the global average share of tourism investment divided by GDP).

Key Words: Tourism, Political Stability, Corruption Control, GMM.

بررسی تأثیر کنترل فساد و ثبات سیاسی دولت‌ها بر گردشگری:

رویکرد پویای پانل دیتا

مهدی شیرافکن لمسو^{۱*}، جعفر قادری^۲

۱- استادیار گروه اقتصاد، دانشگاه دریانوردی و علوم دریایی چابهار، چابهار، ایران

۲- دانشیار گروه اقتصاد، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۱۱/۱۷ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۳/۳۱

چکیده

امروزه گردشگری با پیوندهای پسین و پیشین فراوان با سایر بخش‌های اقتصادی، یکی از پیش‌بران اقتصاد دنیا است. در این میان، توسعه گردشگری نیازمند تحقق پیش‌شرط‌هایی است که یکی از آنها امنیت است؛ از این رو، هدف این مطالعه، بررسی اثر ثبات سیاسی و کنترل فساد بر گردشگری است که از داده‌های ۱۲۸ کشور در دوره زمانی ۲۰۰۲-۲۰۲۰ و از روش پویای پانل دیتا (GMM) استفاده شده است. نتایج به دست آمده از برآوردها نشان می‌دهند وقفه متغیر گردشگران ورودی به کشورها در کل کشورهای بررسی شده، کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه مثبت است. همچنین، ضریب شاخص ثبات سیاسی و کنترل فساد مثبت و معنادار بودند و نشان دادند به واسطه ثبات سیاسی و داشتن بروکراسی قدرتمند، مدیریت بهتر در محیط اقتصادی و سیاسی رقم می‌خورد و برقراری ثبات سیاسی منجر به تنش‌های بین‌المللی در کمترین حد خود می‌شود و چنین محیط‌هایی از دید گردشگران، مقصد گردشگری مطلوب است. همچنین، کشورهایی که ارتباطات بین‌المللی قوی دارند و برنامه مبارزه با فساد را جدی می‌گیرند و آن را اجرایی می‌کنند، احتمال ورود گردشگر به آن کشورها بالاتر است و گردشگران به احتمال بیشتری این کشورها را به عنوان مقاصد گردشگری انتخاب خواهند کرد. با توجه به نتایج به دست آمده، پیشنهاد می‌شود کشورها سیاست‌ها و برنامه‌هایی را در راستای ارتقای ثبات سیاسی و کنترل فساد انجام دهند. کشورهایی با سرانه GDP پایین‌تر می‌توانند با افزایش سرمایه‌گذاری بر گردشگری (سهمی بیشتر از متوسط جهانی سرمایه‌گذاری گردشگری تقسیم بر تولید ناخالص داخلی) به رونق گردشگری خود کمک کنند.

واژه‌های کلیدی: گردشگری، ثبات سیاسی، کنترل فساد، روش پویای پانل دیتا (GMM).

* Corresponding Author: Mehdi Shirafkan Iamsu

E-mail address: shirafkan@cmu.ac.ir, jghaderi@rose.shirazu.ac.ir

2588-4867/ © 2022 University of Isfahan

This is an open access article under the CC BY-NC-ND/4.0/ License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

مقدمه

گردشگری از نظر درآمدزایی، بزرگ‌ترین صنعت خدماتی جهان شناخته شده است (حسنوند و خداپناه، ۱۳۹۳)؛ به طوری که رشد آن تغییرات اجتماعی و اقتصادی زیادی را به همراه داشته است. توسعه این صنعت برای کشورهای در حال توسعه که با معضلات بسیاری همچون بیکاری زیاد، محدودیت منابع ارزی و اقتصاد تک محصولی مواجه اند، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. صنعت گردشگری از لحاظ اقتصادی پدیده نسبتاً جدیدی در مبادلات بین‌المللی بوده و در بسیاری از کشورها یکی از منابع مهم درآمدزایی است که در صورت برنامه‌ریزی صحیح در این حوزه از صنعت، می‌تواند منجر به افزایش تولید، ارتقای سطح زندگی، رفاه عمومی و اشتغال بسیاری از عوامل تولید شود؛ بنابراین، توجه بیش از پیش سیاست‌گذاران اقتصادی به این صنعت می‌تواند به عنوان یکی از راهکارهای مناسب برای رفع مشکلات مذکور باشد. امروزه برنامه‌ریزان دولتی به توسعه گردشگری در تمام سطوح ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی توجه کرده‌اند. بسیاری از کشورها به این نتیجه رسیده‌اند که برای بهبود وضعیت اقتصادی خود باید درصد یافتن راه‌های تازه باشند (لطفی، ۱۳۸۴). گستردگی مفهوم گردشگری در تمام ابعاد است؛ به طوری که گردشگری به واسطه آگاهی جوامع از منبع درآمد ارزی، باعث شده است که از آن به عنوان یک صنعت نیز یاد شود (طهماسبی پاشا و مجیدی، ۱۳۸۴). گردشگری در واقع نوعی سرمایه‌گذاری غیرمستقیم خارجی در داخل کشورها محسوب می‌شود که دارای اثرات توسعه‌ای بسیاری است. لیو و وال^۱ (۲۰۰۶) معتقدند توسعه گردشگری به عنوان مجموعه‌ای از فعالیت‌های اقتصادی در تقویت بنیان‌های اقتصادی جوامع تأثیر به‌سزایی دارد. گردشگری ضمن توسعه کسب‌وکارها موجب اشتغال می‌شود و منبعی برای درآمدهای ارزی و مالیاتی است؛ افزون بر این، موجب توزیع ثروت از مناطق صنعتی به مناطق کمتر توسعه‌یافته می‌شود و رفاه جامعه را افزایش می‌دهد. همچنین از بعد اجتماعی و فرهنگی، سبب تعامل فرهنگی بین جوامع مختلف می‌شود و پویایی لازم را برای رشد جوامع به ارمان می‌آورد (Lee, 2008). گردشگری با حوزه‌های مختلف مانند اقتصاد، خدمات، فرهنگ، هنر، محیط زیست در تعامل است؛ از این رو در توسعه و پیشرفت هر منطقه اهمیت و نقش به‌سزایی دارد (زنگی‌آبادی و همکاران، ۱۳۹۱).

گردشگری شامل ابعاد مختلف اقتصادی و اجتماعی است که در برخی از موارد به عنوان راهکاری برای توسعه مناطق کمتر توسعه‌یافته و کاهش فقر و بیکاری آن مناطق به شمار می‌رود. گردشگری، صنعتی کاربر است که زمینه فعالیت و اشتغال افراد را با مهارت‌های گوناگون فراهم می‌کند و سبب کاهش میزان بیکاری و نیز ایجاد زمینه مناسب برای جهت‌دهی به سایر فعالیت‌های اقتصادی، اشتغال و درآمدزایی می‌شود (حبیبی و محمودی، ۱۳۹۸)؛ اما در این میان باید شرایط لازم برای برخورداری از مزایای گردشگری از جمله برقراری ثبات سیاسی دولت‌ها و حل مسئله فساد در جامعه نیز فراهم شود. با توجه به اهمیت موضوع، در این مقاله در جست‌وجوی یافتن پاسخ به این پرسش هستیم که اهمیت ثبات سیاسی دولت‌ها و کنترل فساد، بر جذب گردشگری چقدر است. در ادامه مقاله، مبانی نظری موضوع و پیشینه تحقیق و مطالعات انجام‌گرفته در این حوزه مطرح خواهند شد. مبحث بعدی روش‌شناسی و مدل اقتصادسنجی است و پس از بیان یافته به‌دست‌آمده از برآورد مدل‌ها، نتیجه‌گیری ارائه خواهد شد.

مبانی نظری: ثبات سیاسی، کنترل فساد و

گردشگری

تأمین امنیت، مهم‌ترین فلسفه وجودی دولت‌ها است و در جوامعی که بی‌نظمی‌ها، شورش‌های داخلی، تهاجم‌های خارجی و فقدان ضمانت لازم برای اجرای قراردادها وجود داشته باشد، دولت‌ها به منظور ایجاد و برقراری امنیت به وجود می‌آیند (صادقی عمروآبادی و همکاران، ۱۳۹۳). توسعه و امنیت مکمل یکدیگرند. امنیت پایدار، مرهون توسعه پایدار بوده و توسعه پایدار تضمین‌کننده امنیت ملی است. ملاک امنیت در حوزه گردشگری نیز، احساس امنیت توسط گردشگران است. امروزه امنیت مهم‌ترین عامل در تدوین استراتژی توسعه گردشگری در جهان به شمار می‌رود. میان گردشگری، ثبات، توسعه و امنیت رابطه‌ای تعریف شده وجود دارد؛ زیرا توسعه زیرساخت‌های جهانگردی تا حدود زیادی به سایر فعالیت‌های جاری و عمرانی یک منطقه، عوامل حمایت‌کننده، قوانین و مقررات (امنیت)، اطلاع‌رسانی، هماهنگی سازمان‌های مرتبط و گسترش حمل‌ونقل در امور جهانگردی وابسته است و بروز هرگونه ناامنی و به‌کارگیری خشونت در سطوح مختلف، زبان‌های جبران‌ناپذیری به این صنعت وارد می‌کند (صیدایی و هدایتی

¹ Liu and Wall

مقدم، ۱۳۸۹).

1991).

تأثیری که صنعت گردشگری در ترسیم امنیت ملی یک کشور دارد، بسیار حائز اهمیت است؛ زیرا حضور گردشگران در یک کشور افزون بر توسعه اقتصادی و تبادلات فرهنگی، در سایه حضور گردشگران خارجی و شناخت واقعیت‌های داخلی و انتقال آن به خارج، در زمینه معرفی آن کشور به‌عنوان یک منطقه امن کمک شایان توجهی می‌کند. امنیت داخلی و ملی، شاخص‌ترین عامل گسترش گردشگری در هر کشوری است که با کاهش حساسیت‌های بین‌المللی، به ایجاد زمینه مساعد برای جلب گردشگران خارجی کمک می‌کند (صیدایی و هدایتی مقدم، ۱۳۸۹).

در این میان حکمرانی خوب که ثبات سیاسی دولت‌ها و کنترل فساد از شاخص‌های مرتبط با آن است، ازجمله عوامل زمینه‌ساز برای برقراری امنیت است؛ اما کیفیت نامساعد نهادی، فساد، بی‌ثباتی سیاسی و شورش‌های داخلی و درگیری‌های خارجی، تصویری منفی از کشور در سطح بین‌المللی ایجاد می‌کند (Araña & León, 2008)؛ بنابراین، کیفیت پایین حاکمیت همراه با فساد بالا برای صنعت گردشگری مضر است و بر رشد آن اثر منفی دارد (Saha & Yap, 2015; Hyndman, 2015). درگیری نظامی و سیاسی در کشورها به دلیل نبودن صلح و امنیت، مانع رشد صنعت و بخش گردشگری می‌شود؛ زیرا آشفته‌گی‌های سیاسی منجر می‌شود ارائه‌کنندگان و بهره‌برداران خدمات در این بخش فعالیت‌های خود را تا زمان ثبات و آرامش به حالت تعلیق درآورند (Ghalia et al., 2019; Khalid et al., 2020).

ثبات سیاسی بیان‌کننده آن است که چه میزان احتمال دارد حکومت و نظام سیاسی بتواند ثبات خود را حفظ کند یا از راه‌های غیرقانونی یا ابزارهای خشونت‌آمیز در معرض بی‌ثباتی، سرنگونی و براندازی باشد. بر اساس این شاخص، هرچقدر احتمال نبودن ثبات سیاسی در کشور بیشتر باشد، حکمرانی ضعیف‌تر است و هرچقدر کشوری از ثبات سیاسی بیشتری برخوردار باشد، در زمینه حکمرانی بهتر عمل کرده است (شاه‌آبادی و سلیمی، ۱۳۹۴)؛ ازاین‌رو، ثبات سیاسی نشان‌دهنده میزان موفقیت حکومت در برقراری امنیت و ثبات در کشور با استفاده از نهادهای اقتصادی، سیاسی و اجرایی است. نبودن ثبات سیاسی باعث افزایش ریسک و نااطمینانی در فضای اقتصادی و سیاسی کشور شده و درنهایت، منجر به نااطمینانی در شاخص‌ها و عملکرد اقتصادی کشورها می‌شود (Barro,

کنترل فساد به معنای مبارزه با مواردی همچون رانت خواری، پرداخت رشوه، کسب ناعادلانه منافع خصوصی و بی‌توجهی به قوانین است. جامعه‌ای که در آن به قوانین احترام گذاشته می‌شود و از رانت خواری، پرداخت رشوه و کسب ناعادلانه منافع خصوصی اثری نیست، زمینه‌ساز جذب سرمایه‌گذاری‌های خارجی و ورود گردشگران و منابع ارزی به کشور می‌شود (شریفی رنانی و همکاران، ۱۳۹۲).

در تحقیقات گذشته فساد به‌عنوان مانعی برای گردشگری مطرح شده است (Saha & Yap, 2015)، با وجود این در خصوص تأثیر احتمالی فساد بر گردشگری (و به‌طورکلی اقتصاد) دو فرضیه مطرح است: «شن لای چرخ‌ها»^۱ و «چرب کردن یا روغن‌کاری چرخ‌ها»^۲ (Lau et al., 2013; Poprawe, 2015). فرضیه شن لای چرخ‌ها استدلال می‌کند فساد بر عملکرد اقتصادی، اثر مخرب و بر توسعه اقتصادی کشور اثر منفی دارد. هزینه‌های اضافی ناشی از رشوه ممکن است هزینه سرمایه‌گذاری را افزایش دهد و شرکت‌ها را مجبور به تغییر مکان و کشور منتخب برای سرمایه‌گذاری کند تا مجبور نباشند هزینه‌های رشوه و فساد را پرداخت کنند. با توجه به این فرضیه، فساد ممکن است با افزایش نبودن اطمینان و ریسک‌های وارد شده بر فعالیت‌های مختلف اقتصادی و غیراقتصادی بر گردشگری تأثیر منفی بگذارد. نبودن اطمینان‌ها و ریسک‌های ایجادشده ممکن است به‌عنوان هزینه‌های اضافی بر قیمت محصولات گردشگری سرشکن شود. همچنین براساس فرضیه روغن‌کاری چرخ‌ها، فساد ممکن است فعالیت‌های اقتصادی و به‌ویژه فعالیت‌های کارآفرینی را تسهیل کند و سرعت انجام تجارت را افزایش دهد. به‌ویژه در کشورهایی که مقررات دست‌وپاگیر و بوروکراسی زائدی وجود دارد، فساد اداری می‌تواند کارایی را بهبود بخشد. اگرچه فساد موجود منجر به افزایش هزینه‌های گردشگران می‌شود، مزایایی نیز به همراه دارد و ممکن است سبب تسریع فرایند انجام امور اداری گردشگران بشود (Saha & Yap, 2015). در این میان، محققان معتقدند با توجه به اینکه گردشگری مسئله‌ای فرهنگی است، شکاف فساد بین کشور مبدأ و مقصد ممکن است بر تصمیم گردشگر در انتخاب محل گردشگری اثرگذار باشد و به تعبیری براساس سطح فساد نسبی انتخاب می‌کند (Demir &

¹ Sanding the wheels

² Greasing the wheels

(Gozgor, 2017).

کشورها مانند مصر و عربستان که از مقاصد اصلی گردشگری در خاورمیانه هستند، رشد گردشگری آنها برخلاف سایر مناطق جهان به سبب افزایش تسهیلات رفاهی و سرگرمی‌های این دو کشور نیست، بلکه کشور مصر عرضه‌کننده گردشگری فرهنگی است و گردشگری عربستان نیز صرفاً جنبه مذهبی دارد. این مواهب، با وجود مشکلات سیاسی و نظامی مداوم دو کشور، صنعت گردشگری آنها را تضمین می‌کند؛ بنابراین، این دو کشور با داشتن سهم زیاد از درآمد گردشگری، پس از ترکیه، از جمله پیشروان این صنعت در خاورمیانه هستند.

تعریف‌های متعددی از مفهوم گردشگری ارائه شده است. سازمان جهانی گردشگری ملل متحد (UNWTO) در سال ۱۹۹۱ این تعریف را ارائه کرده است: «فعالیت‌ها یا مسافرت اشخاصی که برای گذران فراغت، انجام تجارت و اهداف دیگر به مناطق خارج از محیط معمول زندگی خود می‌روند و در آنجا می‌مانند؛ انجام این فعالیت‌ها به قصد گرفتن مزد از محل بازدید شده نیست»؛ اما جامعه‌شناسان تعاریف دقیق‌تری ارائه کرده‌اند؛ از جمله اوری^۱ (۲۰۰۵) گردشگری را فعالیتی شادی‌بخش می‌داند که مخالف آن به نام کار سازمان‌دهی شده و منظم شده فرض می‌شود. روابط توریستی از حرکت و اقامت مردم در مقاصد مکانی مختلف نشأت می‌گیرند؛ این مسئله مستلزم جابه‌جایی فضایی یعنی مسافرت و یک دوره اقامت در مکان یا مکان‌های جدید، بیرون از مکان‌های معمولی اقامت و کار است. دوره‌های زمانی اقامت در مکان‌های دیگر، طبیعت کوتاه‌مدت و موقتی دارند و تمایلی آشکار برای بازگشت به خانه پس از یک دوره زمانی نسبتاً کوتاه وجود دارد. مکان‌های مدنظر گردشگر، با هدف‌های کاری برای کسب درآمد نیستند و به‌طور نرمال تضادهای مشخصی با کار (پرداختی یا غیرپرداختی) دارند. گردشگری فرصتی است که در آن، تجارب متفاوتی از زندگی روزمره به دست می‌آید (شیخ‌زاده، ۱۳۹۴).

پیشینه تحقیق

در رابطه با گردشگری و عوامل مؤثر بر جذب گردشگر، در داخل و خارج از کشور مطالعات متعددی انجام شده است. در این بخش تلاش می‌شود به‌صورت خلاصه به تعدادی از مطالعات اشاره شود که به موضوعاتی همچون ثبات سیاسی، فساد در گردشگری و موضوعات مرتبط توجه می‌کند.

ثبات سیاسی نشان‌دهنده نبودن خشونت و وجود آرامش در جامعه است که براساس تجربه ثابت شده است خشونت در جامعه نه تنها به‌مرور زمان روحیه نشاط و فعالیت را در افراد جامعه از بین می‌برد، بلکه یکی از اصلی‌ترین عوامل کاهش جذب گردشگر نیز به‌شمار می‌رود؛ زیرا وقوع خشونت در جامعه برای امنیت و سلامت افراد، تهدیدی جدی محسوب می‌شود (شریفی رنانی و همکاران، ۱۳۹۲). با توجه به اینکه گردشگری یکی از صنایع حساس در مقابل بی‌ثباتی سیاسی، نبود امنیت و سایر نااطمینانی‌ها است (Upadhayaya et al., 2011)، در کشورهایی که مناقشات و بی‌ثباتی سیاسی وجود دارد، با وجود جاذبه‌های طبیعی یا فرهنگی، هزینه‌های زیادی بر دوش صنعت گردشگری تحمیل می‌شود (Kunwar, 2012). به عبارتی، نبود امنیت در منطقه و کشور، ناآرامی‌های سیاسی و نبود حاکمیت قانون در یک منطقه، بیشترین صدمه و هزینه را بر صنعت گردشگری تحمیل می‌کند (صادقی عمروآبادی، ۱۳۹۹).

متزلزل بودن ثبات و امنیت، نقش تعیین‌کننده‌ای در اعمال سیاست‌گذاری‌های دولت‌های این منطقه در ابعاد مختلف داشته است. فضای ناامن حاکم در برخی کشورها، موجب تشدید روند مداخله دولت‌ها در امور داخلی این کشورها می‌شود. به تناسب همین امر، این کشورها به‌جای سرمایه‌گذاری در بخش‌های زیربنایی جامعه مانند آموزش، بهداشت و تأمین اجتماعی، مبادرت به افزایش هزینه‌های نظامی خود می‌کنند؛ زیرا هر چقدر تهدیدات امنیتی بین‌المللی بیشتر شود که از سوی سیاست‌گذاران یک کشور احساس می‌شود، هزینه‌های نظامی آن کشور نیز بالا خواهد رفت (Castillo, 2013). هزینه‌های بهداشتی و آموزشی بسیاری از کشورها از متوسط جهانی پایین‌تر است و به همان نسبت هزینه‌های نظامی این کشورها از تولید ناخالص ملی، از میانگین جهانی بالاتر است. بسیار روشن است که این کشورها بیشترین هزینه‌های نظامی را به‌عنوان قسمتی از تولید ناخالص ملی خود در جهان دارند و هنوز بیشتر این کشورها با تحریک و تشویق فروشندگان عمده تسلیحاتی مانند ایالات متحده آمریکا و کشورهای عضو اتحادیه اروپا اقدام به خرید آن می‌کنند (Pinar, 2005).

مطابق بیان حیدری و سلطانی ۱۳۹۰، در برخی کشورها سیر صعودی گردشگران بین‌المللی، ناشی از سرمایه‌گذاری‌های کلان این کشورها در این بخش اقتصادی است. همچنین برخی

¹ Urry

استفاده از روش حداقل مربعات معمولی تعدیل شده کامل (FMOLS) مطالعه کردند. یافته نشان داد ریسک سیاسی عاملی تعیین کننده در جذب گردشگران خارجی است. همچنین از بین زیرشاخص های ریسک سیاسی، زیرشاخص های درگیری داخلی و خارجی بیشترین اثرگذاری را در جذب گردشگران خارجی داشته‌اند.

یاپ و ساها (۲۰۱۳) در مقاله‌ای اثرات بی‌ثباتی سیاسی، تروریسم و فساد را بر توسعه گردشگری بررسی کردند. نتایج به دست آمده از این مطالعه نشان دادند افزایش بی‌ثباتی سیاسی، تروریسم و شاخص فساد تأثیری نامطلوب بر تعداد ورود گردشگران در نمونه کشورهای مطالعه شده داشته است. همچنین یاپ و ساها (۲۰۱۵) در مطالعه‌ای رابطه بین فساد و گردشگری را اثری غیرخطی و مهم به دست آوردند. پوپراو^۵ (۲۰۱۵) تأثیر فساد بر گردشگری را در مطالعه خود گزارش می‌کند. ایوانوف و همکاران^۶ (۲۰۱۶) به اثرات منفی بی‌ثباتی سیاسی بر صنعت گردشگری دست یافتند. سانتانا - گالگو و همکاران (۲۰۱۶)، دمیر و گوزگور^۷ (۲۰۱۷) و فراریا و کاسترو (۲۰۱۹) در مطالعات جداگانه خود، اثر منفی فساد بر گردشگری را گزارش کردند. کیم و همکاران^۸ (۲۰۱۸) اثر کیفیت نهادی و فساد را بر گردشگری بررسی کردند و یافته‌های تحقیق آنها نشان دادند کیفیت نظارتی، حاکمیت قانون و شاخص های حکمرانی بیشترین تأثیر را بر جریان گردشگری بین المللی دارند. گالیا و همکاران (۲۰۱۹) با بررسی کیفیت نهادی، ریسک سیاسی و گردشگری نشان دادند کیفیت نهادی، فساد و نبودن درگیری در کشور و منطقه از عوامل مهم و تأثیرگذار بر جذب گردشگر هستند. خان و همکاران^۹ (۲۰۲۰) با بررسی اثرات نامتقارن کیفیت نهادی بر جریان گردشگری نشان دادند جریان گردشگری در کشورها به هرگونه تغییر در کیفیت نهادی پاسخ نامتقارن می‌دهد و در یک آستانه‌ای به تأثیر کیفیت نهادی معکوس می‌شود.

روش‌شناسی تحقیق

در اقتصادسنجی، پویایی با وارد شدن وقفه یا وقفه‌هایی از متغیر وابسته به‌عنوان متغیر توضیحی در مدل‌ها بررسی می‌شود. افزون

مطالعات حبیبی و عباسی‌نژاد (۱۳۸۴)، فلیحی و جعفرزاده (۱۳۹۰)، شاه‌آبادی و سیاح (۱۳۹۲)، دائی کریم‌زاده و همکاران (۱۳۹۲)، صادقی عمروآبادی و همکاران (۱۳۹۳)، راسخی و محمدی (۱۳۹۶)، یاپ و ساها^۱ (۲۰۱۳)، آلتین‌داگ^۲ (۲۰۱۴) و سانتانا - گالگو و همکاران^۳ (۲۰۱۶) به این نتیجه دست یافتند که متغیر درآمد سرانه بر گردشگری در کشورهای مطالعه شده اثر مثبتی داشته است و نتایج مطالعات حبیبی و عباسی‌نژاد (۱۳۸۴)، مؤمنی و صالحیان و غلامی‌پور (۱۳۹۰)، شاه‌آبادی و سیاح (۱۳۹۲)، دائی کریم‌زاده و همکاران (۱۳۹۲)، وارثی و صفرآبادی (۱۳۹۳)، صادقی عمروآبادی و همکاران (۱۳۹۳)، تیموری (۱۳۹۴)، سانتانا - گالگو و همکاران (۲۰۱۶) و فراریا و کاسترو^۴ (۲۰۱۹) نشان‌دهنده آن بودند که متغیر میزان تورم با جذب گردشگر به کشور رابطه‌ای معکوس دارد.

مطالعاتی درخصوص ثبات سیاسی دولت‌ها و کنترل فساد بر گردشگری انجام شده است که از جمله می‌توان به مطالعه صیدایی و هدایتی مقدم (۱۳۸۹) اشاره کرد؛ آنها به این نتیجه دست یافتند که پیشرفت‌های اقتصادی، اجتماعی و سیاسی می‌توانند به گردشگری پایدار منجر شوند. شریفی رنایی و همکاران (۱۳۹۲) نقش حکمرانی خوب (بررسی شاخص‌های ثبات سیاسی و کنترل فساد) را در جذب گردشگر بررسی کردند؛ نتایج این مطالعه، اثر مثبت شاخص‌های مطالعه شده را بر جذب گردشگر بیان می‌کنند. اکبری و ابونوری (۱۳۹۳) در مطالعه‌ای به شرایط سیاسی - اقتصادی کشورها به عنوان مهم‌ترین عوامل مؤثر بر جذب گردشگران خارجی اشاره می‌کنند. صامتی و همکاران (۱۳۹۴) مهم‌ترین عامل اثرگذار بر ورود گردشگران به کشورها را ثبات سیاسی و حاکمیت قانون می‌دانند. صادقی عمروآبادی (۱۳۹۹) تأثیر شاخص فساد و ریسک سیاسی را بر جذب گردشگری با استفاده از الگوی جاذبه توسعه یافته در گروه کشورهای عضو اوپک طی دوره زمانی ۲۰۰۸ تا ۲۰۱۹ بررسی کرد. نتایج این مطالعه نشان می‌دادند که اثر شاخص فساد و ریسک سیاسی کشور مقصد بر جذب گردشگر کشورهای اوپک اثر منفی و معنادار داشته است. شاه‌آبادی و همکاران (۱۳۹۹) اثر ریسک سیاسی و زیرشاخص‌های مربوط به آن را بر جذب گردشگران خارجی در گروه کشورهای منطقه منا و بازه زمانی ۱۹۹۵ تا ۲۰۱۶ با

⁵ Poprawe

⁶ Ivanov et al.

⁷ Demir & Gozgor

⁸ Kim et al.

⁹ Khan et la.

¹ Saha and Yap

² Altindag

³ Santana-Gallego et al.

⁴ Ferreira and Castro

خطای تبدیل شده فراهم می‌کند و در نتیجه، تخمین‌زن‌های درون‌گروهی نیز ناسازگارند. تخمین‌زن‌های متغیرهای ابزاری، روش‌های دیگری برای کاهش با حذف ناسازگاری هستند.

دیفرانسیل از مرتبه اول، سبب حذف η_i از معادله شده است؛ اما جملات خطای باقی‌مانده در معادله تبدیل شده با رگرسورها همچنان وابستگی دارند و تخمین پارامترها با استفاده از روش حداقل مربعات معمولی در مدل دیفرانسیل از مرتبه اول ناسازگار است. تنها فرضی که برای شرایط اولیه در خصوص رگرسورها نیاز است، نبودن همبستگی آنها با جزء اخلاط‌های

برای دوره‌های $t=2,3,\dots,T$ است. برای این منظور، روش گشتاورهای تعمیم‌یافته (GMM) توسط هانسن (۱۹۸۲) توسعه یافت. روش گشتاورهای تعمیم‌یافته چارچوبی را برای به دست آوردن تخمین‌زن‌هایی با کارایی مجانبی فراهم می‌کند؛ در این حالت، وقفه‌های دوره‌های دوم و درجات بالاتر از این متغیر به عنوان متغیرهای ابزاری معتبر برای معادله دیفرانسیل از مرتبه اول برای دوره‌های $t=2,3,\dots,T$ به کار می‌روند. همچنین مقادیر وقفه‌دار رگرسورها می‌توانند به عنوان متغیرهای ابزاری برای معادلات سطح برای دوره t استفاده شوند (Arellano & Bover, 1995). همچنین، وقتی $T > 3$ باشد مدل بیش از حد مشخص است و اعتبار فروض از طریق آماره آزمون سارگان بررسی می‌شود. آماره این آزمون به صورت مجانبی، توزیع χ^2 با درجه آزادی برابر با تعداد محدودیت‌های بیش از حد مشخص دارد. فرضیه صفر، همبسته بودن پسماندها با متغیرهای ابزاری را رد می‌کند و اعتبار متغیرهای ابزاری به کار گرفته شده را تأیید می‌کند (Sargan, 1988 & 1958; Hansen, 1982). همچنین

برای تشخیص اینکه همبستگی سریالی در جزء اخلاط‌های V_{it} وجود ندارد، آزمون نبودن همبستگی سریالی از مرتبه دوم، روی باقی‌مانده‌های معادله دیفرانسیل از مرتبه اول انجام می‌گیرد (Arellano & Bond, 1991). سازگاری تخمین‌زن‌های

GMM بر اصل $E[\Delta v_{it} \Delta v_{it-2}] = 0$ استوار است؛ از این رو، این آزمون بسیار مهم است.

مدل اقتصادسنجی برای بررسی اثرگذاری ثبات سیاسی و فساد بر گردشگری به صورت روابط زیر بوده و پس از بررسی مطالعات انجام شده در این حوزه و برگرفته از مقاله (Santana-Gallego et al., 2016) است:

بر این، وارد شدن وقفه یا وقفه‌هایی از متغیر وابسته به عنوان متغیر توضیحی در مدل، از آن بابت مهم است که حتی اگر ضریب وقفه متغیر وابسته چندان مدنظر هم نباشد، حضور آن باعث می‌شود که ضرایب سایر متغیرها به درستی برآورد شوند (Baltagi, 2005).

مدل پویای گشتاورهای تعمیم‌یافته، این ویژگی را دارد که وقفه یا وقفه‌هایی از متغیر وابسته به عنوان متغیر توضیحی در مدل وارد می‌شود. این روش برای برآورد پارامترهای سازگار به تعداد دوره‌های زمانی زیاد نیاز ندارد؛ بنابراین، این روش برای پانل‌هایی با مقاطع زیاد و دوره‌های زمانی کم نیز مناسب است (Bond, 2002). مدل‌های خود رگرسیونی با وقفه‌های توزیعی به شکل زیر نشان داده می‌شوند:

$$y_{it} = \alpha y_{it-1} + \beta x_{it} + (\eta_i + v_{it}) \quad (1)$$

$$|\alpha| < 1 \quad i=1,2,\dots,N \quad t=1,2,\dots,T$$

در رابطه فوق y_{it} و x_{it} مشاهداتی برای مقاطع i و دوره‌های t و y_{it-1} مشاهداتی برای مقاطع یکسان در یک دوره قبل را نشان می‌دهند. η_i اثر مشاهده‌نشده مقطعی خاص در دوره زمانی ثابت است. اثرات مشاهده‌نشده مقطعی خاص سبب ایجاد ناهمگنی سری y_{it} در میان مقاطع می‌شوند و v_{it} نیز جزء اخلاط‌های معادله است. فرض اساسی، استقلال v_{it} بین مقاطع است. اثرات مقاطع (η_i) تصادفی و با وقفه متغیر وابسته (y_{it-1}) همبسته‌اند.

چنانچه پارامترها با استفاده از روش اثرات ثابت برآورد شوند، به دلیل همبستگی ایجاد شده بین η_i با رگرسورها (وقفه یا وقفه‌هایی از متغیر وابسته در سمت راست معادله)، حتی در نمونه‌هایی با حجم بالا، برآوردگرها سازگار نخواهند بود. برای حذف منبع ناسازگاری برآوردگرها، از معادله اولیه تفاضل گرفته می‌شود که این برآوردگرها با عنوان تخمین‌زن‌های درون‌گروهی^۱ شناخته می‌شوند؛ اما تفاضل‌گیری از معادله اولیه، همبستگی غیرقابل چشم‌پوشی را بین وقفه متغیر وابسته و جزء

¹ Within Groups estimator

$$\ln Tourism_{i,t} = \alpha + \beta_1 \ln Tourism_{i,t-n} + \beta_2 \ln GDPC_{i,t} + \beta_3 INF_{i,t} + \beta_4 Corruption_{i,t} + U_{i,t} \quad (2)$$

$$\ln Tourism_{i,t} = \alpha + \beta_1 \ln Tourism_{i,t-n} + \beta_2 \ln GDPC_{i,t} + \beta_3 INF_{i,t} + \beta_4 PoliticalS\ tability_{i,t} + U_{i,t} \quad (3)$$

جدول ۱- نتیجه آزمون ریشه واحد فیشر

Z		متغیرها
P-Value	آماره	
۰/۰۰۰	-۸/۸۷۷۹	<i>ln Tourism</i>
۰/۰۰۰	-۱۴/۶۴۶۶	<i>ln GDPC</i>
۰/۰۰۰	-۲۷/۳۱۷۵	<i>INF</i>
۰/۰۰۰	-۱۸/۲۸۰۴	<i>Corruption</i>
۰/۰۰۰	-۲۱/۳۴۱۹	<i>PoliticalS\ tability</i>

بررسی فرضیه تأثیر کنترل فساد بر گردشگری برای کل کشورهای نمونه مطالعه‌شده، کشورهای توسعه‌یافته و کشورهای درحال توسعه با استفاده از رابطه ۲ برآورد و نتایج در جدول ۲ گزارش شده است. همچنین برای بررسی فرضیه تأثیر ثبات سیاسی بر گردشگری در هر سه گروه کشوری از رابطه ۳ استفاده و نتایج در جدول ۳ آورده شده است. نتایج آزمون والد در هر ۶ برآورد و برای همه گروه‌های مطالعه‌شده نشان می‌دهند که فرضیه صفر مبنی بر صفر بودن تمام ضرایب در سطح معناداری ۱ درصد برای همگی گروه‌های کشوری بررسی شده رد می‌شود؛ بنابراین، نتیجه آزمون والد نشان‌دهنده تأیید اعتبار ضرایب برآوردی است. آماره آزمون سارگان نیز برای هر سه گروه کشوری در هر دو فرضیه مطالعه‌شده نیز نشان می‌دهد فرضیه صفر این آزمون، مبنی بر همبسته‌بودن پسماندها با متغیرهای ابزاری، رد شده است و ازاین‌رو، اعتبار متغیرهای ابزاری تأیید می‌شود. همچنین نتایج آزمون نبودن همبستگی سریالی از مرتبه دوم در هر گروه کشوری مطالعه‌شده، نشان‌دهنده جملات اخلاص تفاضل‌گیری‌شده دارای همبستگی از مرتبه دوم نیستند و این نتیجه بیان‌کننده آن است که روش تخمین GMM روش مناسبی برای برآورد است و برآوردگرهای این روش، برآوردگرهای سازگاری هستند.

نتایج به‌دست‌آمده از برآورد مدل بررسی اثر کنترل فساد بر گردشگری در جدول ۲ نشان می‌دهند متغیرهای وقفه اول و دوم لگاریتم تعداد گردشگران ورودی به کشورها، لگاریتم تولید ناخالص داخلی سرانه و کنترل فساد، اثر مثبت و معنادار داشته‌اند و متغیر میزان تورم، اثر منفی و معنادار بر تعداد گردشگران ورودی به کشورها داشته است و علامت‌های

در روابط فوق، لگاریتم تعداد گردشگران ورودی به کشور به‌عنوان متغیر وابسته است و متغیرهای لگاریتم تولید ناخالص داخلی سرانه، میزان تورم، شاخص‌های ثبات سیاسی دولت‌ها و کنترل فساد به‌عنوان متغیرهای توضیحی هستند. لگاریتم تولید ناخالص داخلی به‌عنوان یکی دیگر از متغیرهای توضیحی در مدل وارد شده است؛ این متغیر به این دلیل در مدل لحاظ شده است که هرچقدر سطح تولید ناخالص داخلی در کشور بالاتر باشد، شهروندان تمکن مالی بیشتر و در نتیجه، رغبت بالاتر برای سفر و گردشگری خواهند داشت. همچنین کشورها با سطح تولید ناخالص داخلی بالاتر، مخارج بیشتری در زمینه فراهم‌آوری زیرساخت‌های گردشگری به عمل می‌آورند و شرایط مطلوب‌تری برای گردشگری فراهم خواهند کرد؛ ازاین‌رو، انتظار می‌رود این متغیر اثر مثبتی بر گردشگری داشته باشد. همچنین متغیر دیگر یعنی میزان تورم به این منظور در مدل لحاظ شده است که گردشگران، مخارج مصرفی و هزینه‌های سفر خود را با لحاظ تورم تعدیل می‌کنند و چنانچه تورم بالا باشد سعی در کاهش هزینه‌های سفر دارند یا سفر خود را لغو می‌کنند؛ ازاین‌رو، انتظار می‌رود این متغیر اثر منفی بر گردشگری داشته باشد. همچنین بر طبق مبانی نظری، علامات موردانتظار برای شاخص‌های ثبات سیاسی و کنترل فساد بر گردشگری مثبت هستند. داده‌های استفاده‌شده از بانک جهانی گرفته شده‌اند و دوره زمانی مطالعه‌شده از سال ۲۰۰۲ تا ۲۰۲۰ و برای ۱۲۸ کشور است.

تجزیه و تحلیل نتایج

در ابتدا و به‌منظور اجتناب از رگرسیون کاذب، مانایی متغیرها بررسی می‌شود؛ به این منظور از آزمون ریشه واحد فیشر بهره گرفته شده است و نتایج نشان می‌دهند متغیرهای لگاریتم تعداد گردشگران ورودی به کشور، لگاریتم تولید ناخالص داخلی سرانه، میزان تورم، شاخص‌های ثبات سیاسی دولت‌ها و کنترل فساد، همگی در سطح معناداری ۱ درصد مانا هستند.

ورودی به کشورها منجر می‌شود. ضریب میزان تورم بر طبق انتظار در برآوردها، منفی و ضریب آن برای کشورهای نمونه، کشورهای توسعه‌یافته و کشورهای در حال توسعه به ترتیب ۰/۰۶، -۰/۱۳ و -۰/۰۷ است که نشان می‌دهد افزایش یک درصدی در میزان تورم سبب کاهش ۰/۰۶، ۰/۱۳ و ۰/۰۷ درصدی در تعداد گردشگران ورودی به کشورها می‌شود. ضریب شاخص کنترل فساد مطابق انتظار در برآوردها، مثبت و برای کل کشورهای بررسی‌شده در نمونه، کشورهای توسعه‌یافته و کشورهای در حال توسعه به ترتیب برابر ۰/۱۸، ۰/۳۴ و ۰/۵۲ است که نشان می‌دهد افزایش یک درصدی در شاخص کنترل فساد منجر به افزایش ۰/۱۸، ۰/۳۴ و ۰/۵۲ درصدی در تعداد گردشگران ورودی به کشورها می‌شود.

به‌دست‌آمده برای متغیرها مطابق با پایه‌های نظری هستند. همان‌طور که انتظار می‌رفت وقفه اول و دوم لگاریتم تعداد گردشگران ورودی به کشورها دارای علامت مثبت بودند و ضریب وقفه اول آن در کل کشورهای نمونه، کشورهای توسعه‌یافته و کشورهای در حال توسعه به ترتیب ۰/۴۹، ۰/۸۱ و ۰/۵۵ و ضریب وقفه دوم آن نیز به ترتیب ۰/۰۴، ۰/۰۵ و ۰/۰۹ است. ضریب لگاریتم تولید ناخالص داخلی سرانه نیز مطابق انتظار در برآورد، مثبت و ضریب آن برای کشورهای نمونه، کشورهای توسعه‌یافته و کشورهای در حال توسعه به ترتیب ۱/۰۴، ۰/۳۵ و ۰/۵۳ به دست آمده است که نشان می‌دهد افزایش یک درصدی در لگاریتم تولید ناخالص داخلی سرانه به افزایش ۱/۰۴، ۰/۳۵ و ۰/۵۳ درصدی در تعداد گردشگران

جدول ۲- نتایج به‌دست‌آمده از برآورد مدل برای بررسی اثر کنترل فساد بر گردشگری

متغیرها	کل کشورهای نمونه	کشورهای توسعه‌یافته	کشورهای در حال توسعه
L1.InTourism	۰/۴۹۲۹***	۰/۸۱۶۵***	۰/۵۵۱۸***
L2.InTourism	۰/۰۴۵۲***	۰/۰۵۶۱***	۰/۰۹۴۰***
lnGDPC	۱/۰۴۰۷***	۰/۳۴۹۵***	۰/۵۳۰۱***
INF	-۰/۰۵۶۸***	-۰/۱۳۷۸***	-۰/۰۷۵۵***
Corruption	۰/۱۷۶۱***	۰/۳۴۲۸***	۰/۵۱۹۳***
عرض از مبدأ	-۳/۰۱۰***	-۱/۳۱۵۱***	۰/۲۳۳۳***
آزمون‌ها	آماره	آماره	آماره
آزمون والد	۷/۸۷+۵۰۶***	۱۵۱۷۷۸/۸۱***	۳۴۲۹۱۱/۵۴***
آزمون سارگان	۱۲۳/۰۰۰۶	۴۷/۷۲۵۶	۷۳/۶۹۴۹۶
AR(1)	-۲/۹۹۱۲***	-۳/۲۰۵***	-۲/۸۱۹۴***
AR(2)	۱/۳۳۳۳	۰/۹۲۸۶۹	۰/۸۴۴۶۱

علامت ***، ** و * به ترتیب بیان‌کننده معناداری در سطوح ۱، ۵ و ۱۰ درصد هستند.

مطابق برآورد افزایش یک درصدی در وقفه اول لگاریتم تعداد گردشگران ورودی به افزایش ۰/۵۵، ۰/۷۷ و ۰/۶۱ درصدی در تعداد گردشگران ورودی به کشورها منجر می‌شود. ضریب لگاریتم تولید ناخالص داخلی سرانه نیز مطابق انتظار در برآورد مثبت بوده و ضریب آن به ترتیب در کل کشورهای نمونه بررسی‌شده، کشورهای توسعه‌یافته و کشورهای در حال توسعه برابر با ۱/۰۲، ۰/۵۶ و ۰/۶۱ به دست آمده است که نشان می‌دهد افزایش یک درصدی در لگاریتم تولید ناخالص داخلی سرانه به ترتیب منجر به افزایش ۱/۰۲، ۰/۵۶ و ۰/۶۱ درصدی در تعداد گردشگران ورودی به کشورها می‌شود. ضریب میزان تورم بر طبق انتظار در برآوردها منفی بوده و در کل کشورهای

نتایج برآورد مدل برای بررسی فرضیه اثر ثبات سیاسی بر گردشگری در جدول ۳ گزارش شده‌اند. متغیرهای وقفه اول لگاریتم تعداد گردشگران ورودی به کشور، لگاریتم تولید ناخالص داخلی سرانه و شاخص ثبات سیاسی، اثر مثبت و معنادار و متغیر میزان تورم نیز اثر منفی و معنادار در هر سه گروه از کشورهای مطالعه‌شده داشته‌اند و نتایج به‌دست‌آمده بر طبق مبانی نظری بودند.

ضریب وقفه اول لگاریتم تعداد گردشگران ورودی به کشور دارای علامت مثبت بوده و ضریب آن به ترتیب در کل کشورهای نمونه بررسی‌شده، کشورهای توسعه‌یافته و کشورهای در حال توسعه برابر ۰/۵۵، ۰/۷۷ و ۰/۶۱ است.

نمونه بررسی شده، کشورهای توسعه یافته و کشورهای در حال توسعه به ترتیب برابر ۰/۲۱، ۰/۰۵ و ۰/۵۰ است که نشان می‌دهد افزایش یک درصدی در شاخص ثبات سیاسی در کل کشورهای نمونه بررسی شده، کشورهای توسعه یافته و کشورهای در حال توسعه به ترتیب منجر به افزایش ۰/۲۱، ۰/۰۵ و ۰/۵۰ درصدی در تعداد گردشگران ورودی به کشورها می‌شود.

نمونه بررسی شده، کشورهای توسعه یافته و کشورهای در حال توسعه به ترتیب ۰/۰۸، ۰/۲۴ و ۰/۱۰ است که نشان می‌دهد افزایش یک درصدی در میزان تورم سبب کاهش ۰/۰۸، ۰/۲۴ و ۰/۱۰ درصدی در تعداد گردشگران ورودی به کشور می‌شود. ضریب شاخص ثبات سیاسی مطابق انتظار در برآوردها مثبت بوده و در کل کشورهای نمونه بررسی شده، کشورهای

جدول ۳- نتایج به دست آمده از برآورد مدل برای بررسی اثر ثبات سیاسی بر گردشگری

متغیرها	کل کشورهای نمونه	کشورهای توسعه یافته	کشورهای در حال توسعه
	ضرایب	ضرایب	ضرایب
<i>L1. ln Tourism</i>	۰/۵۵۰۹***	۰/۷۷۹۳***	۰/۶۱۶۴***
<i>ln GDPC</i>	۱/۰۱۵۰***	۰/۵۶۴۹***	۰/۶۱۴۲***
<i>INF</i>	-۰/۰۸۴۳***	-۰/۲۴۳۸***	-۰/۱۰۴۹***
<i>Political Stability</i>	۰/۲۱۳۷***	۰/۰۵۲۵***	۰/۴۹۷۵***
عرض از مبدأ	-۲/۹۷۴۳***	-۲/۲۷۱۴***	-۰/۰۴۸۹***
آزمون‌ها	آماره	آماره	آماره
آزمون والد	۹/۱۷+۵۰۶***	۵۰۴۴۳/۷۸***	۳۸۸۸۱۴/۳۸***
آزمون سارگان	۱۲۲/۳۲۲۱	۶۰/۱۹۱۶	۶۰/۴۳۰۳۸
AR(1)	-۳/۲۰۲۴***	-۳/۹۲۸۴***	-۲/۹۴۸۲***
AR(2)	۱/۷۱۲۴	۰/۷۰۷۶۴	۱/۶۳۹۲

علامت ***، ** و * به ترتیب بیان کننده معناداری در سطوح ۱، ۵ و ۱۰ درصد هستند.

وقفه لگاریتم تعداد گردشگران ورودی به کشور دارای علامت مثبت است که ضریب مثبت این متغیر به این معنی است که گردشگران در انتخاب مقاصد گردشگری، اهداف گردشگری انتخابی خود در دوره‌های قبلی را به عنوان تجربه گردشگری برای انتخاب مقاصد گردشگری جدید در نظر می‌گیرند. این نتیجه با نتایج مطالعات (Santana-Gallego et al., 2016)، (Ferreira & Castro, 2019) و (Ghalia et al., 2019) همخوانی دارد.

ضریب لگاریتم تولید ناخالص داخلی سرانه مطابق انتظار در برآوردها مثبت به دست آمده است. این اثر مثبت از آن جهت است که کشورهایی که سطح تولید ناخالص داخلی بالایی دارند، می‌توانند شرایط زیرساختی بهتری برای گردشگری فراهم کنند؛ این نتیجه همسو با نتایج مطالعات حبیبی و عباسی نژاد (۱۳۸۴)، فلیچی و جعفرزاده (۱۳۹۰)، شاه‌آبادی و سیاح (۱۳۹۲)، دائی کریم‌زاده و همکاران (۱۳۹۲)، شریفی رنانی و همکاران (۱۳۹۲)، صادقی عمر و آبادی و همکاران (۱۳۹۳)، راسخی و محمدی (۱۳۹۶)، شاه‌آبادی و همکاران (۱۳۹۹)، یاپ و ساها (۲۰۱۳)، آلتین‌داگ (۲۰۱۴) و سانتانا - گالگو و همکاران (۲۰۱۶) است.

ضریب شاخص کنترل فساد در برآوردها مثبت است. منظور از شاخص کنترل فساد، مبارزه با رانت‌خواری، پرداخت رشوه، بی‌توجهی به قوانین و کسب‌های نا عادلانه در بخش خصوصی است؛ از این رو، ضریب مثبت این شاخص بدین معنی است که سطح فساد کشورهایی پایین است که برنامه مبارزه با فساد را جدی گرفته و آن را اجرایی کرده‌اند و بنابراین، احتمال ورود گردشگر به آن کشورها بیشتر است و گردشگران به احتمال بیشتری این کشورها را به عنوان مقاصد گردشگری انتخاب خواهند کرد؛ این نتیجه همسو با نتایج مطالعات شریفی

کاسترو (۲۰۱۹) است.

است؛ به این منظور کشورها سعی دارند شرایط ثبات سیاسی را فراهم کنند و مبارزه با فساد و فعالیت‌های رانت‌جویانه را افزایش دهند؛ زیرا سیاست‌گذاران کشورها باور دارند ثبات سیاسی بیشتر، زمینه حکمرانی بهتر را فراهم می‌کند و نشان‌دهنده میزان موفقیت بیشتر حکومت در برقراری امنیت و ثبات در کشور است و همین امر در نهایت منجر به اطمینان‌بخشی در شاخص‌ها و عملکرد اقتصادی کشورها می‌شود. همچنین کنترل فساد که به معنای مبارزه با مواردی مانند رانت‌خواری، پرداخت رشوه و ... است، می‌تواند زمینه‌ساز جذب سرمایه‌گذاری و اطمینان‌بخشی به افراد برای شروع به فعالیت‌های کسب‌وکار و ورود گردشگران و منابع ارزی به کشور شود. با توجه به اهمیت موضوع، در این مطالعه اثر ثبات سیاسی و کنترل فساد بر گردشگری بررسی شده است؛ به این منظور از داده‌های ۱۲۸ کشور و برای دوره زمانی ۲۰۱۸-۲۰۰۲ با استفاده از روش گشتاورهای تعمیم‌یافته بهره‌گرفته شده است. برای مطالعه دقیق‌تر و بررسی بهتر نتایج، کشورهای نمونه بررسی شده به دو گروه کشورهای توسعه‌یافته و درحال توسعه نیز تقسیم شدند.

نتایج به‌دست‌آمده از برآوردها نشان می‌دهند ضریب شاخص ثبات سیاسی و کنترل فساد مثبت و معنادار بود و نشان داد به‌واسطه ثبات سیاسی و داشتن بوروکراسی قدرتمند، مدیریت بهتر در محیط اقتصادی و سیاسی رقم می‌خورد و برقراری ثبات سیاسی سبب می‌شود تنش‌های بین‌المللی در کمترین میزان خود باشند و چنین محیط‌هایی از دید گردشگران به‌عنوان مقصد گردشگری مطلوب هستند. همچنین کشورهایی که برنامه مبارزه با فساد را جدی می‌گیرند و آن را اجرایی می‌کنند، احتمال ورود گردشگر به آن کشورها بیشتر است و گردشگران به احتمال بیشتری این کشورها را به‌عنوان مقاصد گردشگری انتخاب خواهند کرد. با توجه به نتایج به‌دست‌آمده پیشنهاد می‌شود کشورها سیاست‌ها و برنامه‌هایی را در راستای ارتقای ثبات سیاسی و کنترل فساد انجام دهند. با توجه به اثر مثبت GDP سرانه، کشورهای با سرانه GDP پایین‌تر می‌توانند با افزایش سرمایه‌گذاری در گردشگری (سهمی بیشتر از متوسط جهانی سرمایه‌گذاری گردشگری تقسیم بر تولید ناخالص داخلی)، به رونق گردشگری خود کمک کنند. همچنین دولت‌ها با فراهم کردن زیرساخت‌های لازم برای گردشگری می‌توانند شاخص گردشگری کشوری خود را بهبود بخشند که این امر می‌تواند به جذب بیشتر گردشگر نیز کمک کند.

رنانی و همکاران (۱۳۹۲)، صادقی عمر و آبادی (۱۳۹۹)، یاپ و ساها (۲۰۱۳)، ساها و یاپ (۲۰۱۵)، پوپراو (۲۰۱۵)، سانتانا - گالگو و همکاران (۲۰۱۶)، دمیر و گوزگور (۲۰۱۷)، کیم و همکاران (۲۰۱۸)، فراریا و کاسترو (۲۰۱۹)، گالیا و همکاران (۲۰۱۹) و خان و همکاران (۲۰۲۰) است.

ضریب شاخص ثبات سیاسی در برآوردها مثبت به دست آمده است. ثبات سیاسی، بیان‌کننده ثبات حکومت در مقابل بی‌ثباتی‌ها، سرنگونی و براندازی به شیوه‌های غیرقانونی یا ابزارهای خشونت‌آمیز است. به تعبیری، ثبات سیاسی معرف امنیت سیاسی کشور است که ناظر بر ثبات دولت‌ها و سیستم‌های حکومتی است که با وجود ثبات سیاسی، دولت‌ها بهتر می‌توانند به ایجاد نهادهای کارآمد و توانمند اقدام و محیط مناسبی را برای تنظیم روابط اقتصادی افراد جامعه فراهم کنند و از این رو، روابط اقتصادی به‌صورت کم‌هزینه، ساده و به دور از اتلاف وقت ایجاد می‌شوند (مهر آرا و اسدیان، ۱۳۸۸)؛ بنابراین، به‌واسطه ثبات سیاسی و داشتن بوروکراسی قدرتمند، مدیریت بهتر در محیط اقتصادی و سیاسی رقم می‌خورد (Zheng, 2011). برقراری ثبات سیاسی سبب می‌شود تنش‌های بین‌المللی در کمترین حد خود باشند و چنین محیط‌هایی به‌عنوان مقصد گردشگری از دید گردشگران، مطلوب است. نتیجه این مطالعه با نتایج مطالعاتی همچون شریفی رنانی و همکاران (۱۳۹۲)، صامتی و همکاران (۱۳۹۴)، شاه‌آبادی و همکاران (۱۳۹۹)، یاپ و ساها (۲۰۱۳)، کیم و همکاران (۲۰۱۸)، گالیا و همکاران (۲۰۱۹) و خان و همکاران (۲۰۲۰) همخوانی دارد؛ با این حال، براساس مطالعه حیدری و سلطانی (۱۳۹۰)، این شاخص در برخی کشورها به‌علت وجود برخی مواهب دیگر موجود در آنها می‌تواند منفی نیز باشد.

نتیجه‌گیری

امروزه گردشگری پدیده‌ای است که با سایر بخش‌های اقتصادی پیوندهای پسین و پیشین فراوانی دارد و به‌عنوان یکی از پیش‌بران اقتصاد دنیا از آن یاد می‌شود. سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان در بسیاری از کشورها به سبب درآمدزایی و اشتغال‌زایی این صنعت، از آن به‌عنوان راهبردی برای مقابله با فقر و بیکاری بهره می‌گیرند. در این میان، کشورها برای برخورداری بهتر از مزایای این صنعت سعی دارند پیش‌نیازهای لازم برای آن را فراهم کنند. یکی از مهم‌ترین این پیش‌نیازها ایجاد فضایی امن برای فعالیت فعالین این حوزه و گردشگران

منابع

- ۲، شماره ۷، ص ۲۶-۱۳.
- شاه‌آبادی، ابوالفضل و سلیمی، صبا (۱۳۹۴). «تأثیر حکمرانی خوب بر شدت تحقیق و توسعه کشورهای منتخب توسعه‌یافته و درحال توسعه»، *فصلنامه علمی - پژوهشی سیاست علم و فناوری*، سال ۷، شماره ۲، ص ۳۵-۴۶.
- شاه‌آبادی، ابوالفضل و سیاح، علی (۱۳۹۲). «تأثیر زیرساخت‌های اقتصادی بر گردشگری: رویکرد پانل دیتا مقایسه تطبیقی کشورهای درحال توسعه و توسعه‌یافته»، *فصلنامه برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری*، دوره ۲، شماره ۷، ص ۴۳-۲۵.
- شاه‌آبادی، ابوالفضل و همکاران (۱۳۹۹). «تأثیر شاخص نهادی ریسک سیاسی بر جذب گردشگران خارجی در کشورهای حوزه منا»، *فصلنامه علمی مطالعات مدیریت گردشگری*، سال ۱۵، شماره ۵۱، ص ۲۲۹-۲۵۱.
- شریفی زنانی، حسین و همکاران (۱۳۹۲). «نقش حکمرانی خوب در جذب گردشگر (مطالعه موردی: کشورهای منتخب OPEC)»، *اولین همایش الکترونیکی ملی چشم انداز اقتصاد ایران با رویکرد حمایت از تولید ملی*، ۲۸ آذرماه ۱۳۹۲، تهران.
- شیخ‌زاده، ابراهیم (۱۳۹۴). «مدل‌سازی عوامل مؤثر در بهبود کیفیت زندگی با تأکید بر تأثیرات توسعه صنعت گردشگری (مطالعه موردی: شهر تهران)»، *مجله مطالعات توسعه اجتماعی ایران*، دوره ۸، شماره ۱، ص ۶۵-۵۱.
- صادقی عمروآبادی، بهروز (۱۳۹۹). «تحلیل اثر فساد و ریسک سیاسی بر جذب گردشگر در کشورهای اوپک (الگوی جاذبه توسعه‌یافته)»، *ششمین کنفرانس بین‌المللی ایده‌های نوین در کشاورزی، محیط زیست و گردشگری*، ۲۰ شهریورماه ۱۳۹۹، تهران.
- صادقی عمروآبادی، بهروز و همکاران (۱۳۹۳). «اثرات امنیت اقتصادی بر توسعه گردشگری در ایران»، *دو فصلنامه علمی مطالعات و سیاست‌های اقتصادی*، دوره ۱، شماره ۲، ص ۱۹۸-۱۷۱.
- صامتی، مجید و همکاران (۱۳۹۴). «بررسی تأثیر ثبات سیاسی و حاکمیت قانون بر تعداد ورود گردشگران؛ مطالعه موردی: کشورهای منتخب اسلامی طی دوره ۲۰۱۲-۱۹۹۶»، *نشریه پژوهش‌های راهبردی امنیت و نظم اجتماعی*، سال ۴، شماره ۳، ص ۱-۱۴.
- اکبری، زهرا و ابونوری، عباسعلی (۱۳۹۳). «طبقه‌بندی عوامل مؤثر بر شاخص‌های اقتصادی گردشگری خارجی مطالعه موردی: کشورهای منتخب»، *فصلنامه جغرافیا و توسعه*، شماره ۳۴، ص ۵۶-۳۳.
- تیموری، ایرج (۱۳۹۴). «وقوع بحران‌های سیاسی - اجتماعی و اثرات آن بر درآمد حاصل از گردشگری نمونه موردی: کشورهای ایران، ترکیه، مصر»، *فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای*، سال ۵، شماره ۲۰، ص ۱-۱۴.
- حبیبی، فاتح و عباسی‌نژاد، حسین (۱۳۸۴). «تصریح و برآورد تابع تقاضای گردشگری ایران با استفاده از داده‌های سری زمانی - مقطعی»، *مجله تحقیقات اقتصادی*، شماره ۷۰، ص ۹۱-۱۱۵.
- حبیبی، فاتح و محمودی، حسنا (۱۳۹۸). «ارزیابی و اولویت‌بندی شاخص‌های توسعه گردشگری با استفاده از مدل TOPSIS مطالعه موردی: شهرستان‌های استان کردستان»، *فصلنامه جغرافیا و توسعه*، دوره ۱۷، شماره ۵۷، ص ۱۷۶-۱۵۵.
- حسنوند، سمیه و خداپناه، مسعود (۱۳۹۳). «تأثیر گردشگری بر رشد اقتصادی در کشورهای درحال توسعه: دو رویکرد پانل ایستا و پانل پویا»، *فصلنامه سیاست‌های راهبردی و کلان*، دوره ۲، شماره ۶، ص ۸۷-۱۰۲.
- حیدری چپانه، رحیم و سلطانی، ناصر (۱۳۹۰). «تحلیلی بر نقش ثبات سیاسی و امنیت در توسعه صنعت گردشگری مطالعه موردی: منطقه خاورمیانه»، *فصلنامه جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی*، سال ۲۵، شماره ۲، ص ۲۰۹-۲۲۸.
- دائی کریم‌زاده، سعید و همکاران (۱۳۹۲). «عوامل مؤثر بر تقاضای گردشگری بین‌المللی ایران: رهیافت خود توضیح با وقفه‌های گسترده (ARDL)»، *فصلنامه مطالعات مدیریت گردشگری*، دوره ۸، شماره ۲۳، ص ۱۵۴-۱۳۱.
- راسخی، سعید و محمدی، ثریا (۱۳۹۶). «عوامل مؤثر بر تقاضای گردشگری کشورهای حوزه دریای خزر»، *فصلنامه مطالعات مدیریت گردشگری*، دوره ۱۲، شماره ۳۸، ص ۸۱-۶۳.
- زنگی‌آبادی، علی و همکاران (۱۳۹۱). «برنامه‌ریزی راهبردی، برای سامان‌دهی بازارهای سنتی ایران (مطالعه موردی: بازار سنتی تبریز)»، *فصلنامه مطالعات شهر ایرانی اسلامی*، دوره

- 68, 29-52.
- Baltagi, B. H. (2005). *Econometric analysis of panel data*. John Wiley & Sons Ltd, the Atrium, Southern Gate, Chichester, West Sussex PO198SQ, England.
- Barro, R. J. (1991). World interest rates and investment (No. w3849). National Bureau of Economic Research.
- Bond, S. (2002). *Dynamic panel data models: A guide to micro data methods and practice*. Cemmap Working Paper Series No.CWP09/02, The Institute for Fiscal Studies Department of Economics, UCL.
- Castillo-Jaime, A. M., & Fernandez, J. J. (2013). Positive or negative policy feedbacks? Explaining popular attitudes towards pragmatic pension policy reforms. *Eur. Soc. Rev.* 29, 803-815.
- Demir, E., & Gozgor, G. (2017). What about relative corruption? The impact of the relative corruption on the inbound tourism to Turkey. *International Journal of Tourism Research*, 19(3), 358-366.
- Ferreira, F. A., & Castro, C. (2019). The impact of terrorism and corruption on tourism in Turkey: A regression analysis. *Journal of Computational Methods in Sciences and Engineering*, (Preprint), 1-8.
- Ghalia, T., & et al. (2019). Institutional quality, political risk and tourism. *Tourism Management Perspectives*, 32, 100576.
- Hansen, L.P. (1982). Large sample properties of Generalised Method of Moment estimators. *Econometrica*, 50, 1029-1054.
- Hyndman, J. (2015). The securitisation of Sri Lankan tourism in the absence of peace. *Stability: International Journal of Security and Development*, 4(1).
- Ivanov, S., Idzhylva, K., & Webster, C. (2016). Impacts of the entry of the Autonomous Republic of Crimea into the Russian Federation on its tourism industry: An exploratory study. *Tourism Management*, 54, 162-169.
- Khalid, U., & et al. (2020). Armed conflict, military expenditure and international tourism. *Tourism Economics*, 26(4), 555-577.
- Khan, M. A., & et al. (2020). Asymmetric impact of institutional quality on tourism inflows among selected Asian Pacific countries. *Sustainability*, 12(3), 1223.
- Kim, Y. R., & et al. (2018). The impact of national institutional quality on international tourism inflows: A cross-country evidence. *Tourism Analysis*, 23, 533-551.
- Kunwar, R. R. (2012). Safety and security in tourism: A study of crisis and disaster management. *Journal of Tourism and Hospitality Education*, 2, 58-83.
- Lau, C. K. M., & et al. (2013). Experience-based corporate corruption and stock market volatility: صیدایی، سید اسکندر و هدایتی مقدم، زهرا (۱۳۸۹). «نقش امنیت در توسعه گردشگری»، *فصلنامه تخصصی علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شوشتر*، سال ۴، شماره ۸، ص ۹۷-۱۱۰.
- طهماسبی پاشا، جمعی و مجیدی، روفیا (۱۳۸۴). «چشم انداز گردشگری سواحل جنوبی دریای خزر و آثار آن بر توسعه شهرها و روستاهای منطقه»، *مجموعه مقالات اولین همایش سراسری استان مازندران*، تهران: انتشارات رسانش، ص ۳۸-۴۹.
- فلیحی، نعمت و جعفرزاده، بهروز (۱۳۹۰). «بررسی عوامل مؤثر بر توریسم: تلفیق روش های اقتصادسنجی و سیستم دینامیکی»، *نشریه اقتصاد مالی (اقتصاد مالی و توسعه)*، دوره ۵، شماره ۱۴، ص ۵۱-۸۸.
- لطفی، صدیقه (۱۳۸۴). «نگرش سیستمی لازمه پایداری گردشگری در مازندران»، *مجموعه مقالات اولین همایش سراسری نقش صنعت گردشگری در توسعه استان مازندران*، تهران: انتشارات رسانش، ص ۶۰-۷۳.
- مهرآرا، محسن و اسدیان، زینب (۱۳۸۸). «تأثیر حکمرانی خوب بر سرمایه گذاری مستقیم خارجی در کشورهای با درآمد متوسط»، *نشریه مطالعات اقتصاد بین الملل*، دوره ۲۰، شماره ۲، ص ۱-۲۰.
- مؤمنی وصالیان، هوشنگ و غلامی پور، لیلیا (۱۳۹۰). «تخمین تابع تقاضای گردشگری در استان های منتخب»، *فصلنامه اقتصاد مالی*، دوره ۵، شماره ۱۴، ص ۱۶۵-۱۸۳.
- وارثی، حمید و صفربادی، اعظم (۱۳۹۳). «نقش عوامل اجتماعی گردشگری در توسعه گردشگری شهری (مورد مطالعه: شهر اصفهان)»، *نشریه مطالعات جامعه شناختی شهری*، دوره ۴، شماره ۱۲، ص ۱۰۱-۱۲۸.
- Altindag, D. T. (2014). Crime and international tourism. *Journal of Labor Research*, 35(1), 1-14.
- Araña, J. E., & León, C. J. (2008). The impact of terrorism on tourism demand. *Annals of Tourism Research*, 35(2), 299-315.
- Arellano, M., & Bond, S. (1991). Some test of specification for panel data: Monte Carlo evidence and an application to employment equations. *Review of Economic Studies*, 58, 277-97.
- Arellano, M., & Bover, O. (1995). Another look at the instrumental-variable estimation of error-component models. *Journal of Econometrics*,

- Evidence from emerging markets. *Emerging Markets Review*, 17, 1-13.
- Lee, C. G. (2008). Tourism and economic growth: The case of Singapore. *Regional and Sectoral Economic Studies*, 8(1), 89-98.
- Liu, A., & Wall, G. (2006). Planning tourism employment: A developing country perspective. *Tourism Management*, 27(1), 159-170.
- Pinar, B. (2005). *Regional Security in the Middle East*. New York: Rutledge.
- Poprawe, M. (2015). A panel data analysis of the effect of corruption on tourism. *Applied Economics*, 47(23), 2399-2412.
- Saha, S., & Yap, G. (2015). Corruption and tourism: An empirical investigation in a non-linear framework. *International Journal of Tourism Research*, 17(3), 272-281.
- Santana-Gallego, M., & et al. (2016). The effects of terrorism, crime and corruption on tourism. *Economic Research Southern Africa (ERSA)*, 595, 1-28.
- Sargan, J. D. (1958). The Estimation of Economic Relationships Using Instrumental Variables. *Econometrica*, 26, 329-338.
- Sargan, J. D. (1988). Testing for Misspecification after Estimation Using I Instrumental Variables. In: E. Maasoumi (ed), *Contribution to Econometrics: John Denis Sargan, Volume 1*, Cambridge University Press.
- Upadhayaya, P. K., & et al. (2011). Tourism amidst armed conflict: Consequences, copings, and creativity for peace-building through tourism in Nepal. *The Journal of Tourism and Peace Research*, 1(2), 22-40.
- Urry, J. (2005). *The Tourist Gaze*, Second Edition, London: SAGE Publication.
- World Development Indicator. (2006 & 2020).
- Yap, G., & Saha, S. (2013). Do political instability, terrorism, and corruption have deterring effects on tourism development even in the presence of UNESCO heritage? A cross-country panel estimate. *Tourism Analysis*, 18(5), 587-599.
- Zheng, Y. (2011). Credibility and flexibility: Political institutions, governance, and foreign direct investment. *International Interactions*, 37(3), 293-319.

